

Archeologické pamiatky Humenného a okolia

PhDr. Ivana Strakošová

Dolina Laborca bola už od dávnej minulosti dôležitou komunikačnou spojnicou, na ktorej má Humenné s okolím priam ideálnu polohu.

Tento mikro región tvoril v minulosti oblasť so špecifickými aj všeobecnými prvkami vývoja, nositeľmi ktorých boli kmene a etnika usadené na brehoch Laborca. Hornatá oblasť severovýchodného cípu Slovenska nebola nikdy ľudoprázdna. Svedčia o tom náhodné nálezy, ako aj výsledky archeologických prieskumov a systematických výskumov.

Pri prezentácii najstaršieho osídlenia Humenného však nemôžeme zabúdať na jeho okolie. Je potrebné brať do úvahy, že významné lokality v blízkosti mesta výrazne ovplyvňovali svojich susedov.

V oblasti Humenného je zatiaľ z obdobia mladšej fázy staršej doby kamennej – paleolitu (40000-8000 pred Kr.) pomerne málo nálezov. Juraj Bárta vo svojich prácach uvádza nálezy mamutích kostí z Brekova, Topolovky a Karnej.¹

Z Humenného a okolia pochádzajú zatiaľ iba ojedinelé nálezy nájdené pri prieskumoch. Pri stavebných prácach na sídlisku Pod Sokolom bol pri povrchovom zbere nájdený úštep a obojstranný sekáč z rádiolaritu, pästiačik z kremeňa, kremenný úštep vyrobený takzvanou clactonienskou technikou a úštep z limnokvarcitu s výrazne klenbovitými kruhmi na prednej strane zaradený J. Bártom do levalloisieniu, staropaleolitickej kultúry, pomenovanej podľa sídliska pri Paríži.² Do stredného paleolitu patria dva ploché kamenné nástroje – jeden s driapadlovou retušou z ílovca a druhý, omletý nástroj s driapadlovou retušou na ľavej hrane z pieskovca, nájdené pri výskume na lokalite Humenné – Pod Sokolom v roku 1986. Ďalšie nálezy pochádzajú z prieskumov na lokalitách Humenné-Kramová a Kalvária. Kochanovce – poloha Pálené. Brestov – Lúčky III. a Hažín – Dížavy.³ Presnejšie datovanie týchto nálezov si vyžaduje väčší a systematický výskum paleolitického osídlenia v intraviláne mesta a jeho okolí.

Z pomerne krátkeho obdobia strednej doby kamennej – mezolitu (8000-6000 pred Kr.) nemáme zatiaľ na území Humenného a okolia nálezy.

Obdobie mladšej doby kamennej – neolitu (6000-3500 pred Kr.) je charakteristické predovšetkým zmenou v spôsobe života človeka.

Najstaršie osídlenie roľníckeho charakteru reprezentuje v našom regióne osídlenie ľuďom kultúry s východnou lineárnou keramikou. Ideálnym miestom na usadenie sa jej nositeľov bola ľavobrežná terasa rieky Laborec s polohou Pod Sokolom, na ktorú nadväzuje rieka Cirocha. Nad sútokom oboch riek sa na tej istej strane dvíha poloha Kramová. Osídlená plocha predstavujúca osadu a k nej patriace polia na piesčito-hlinitéj pôde má približne 1,2 ha.

Z Humenného, poloha pod Sokolom, patria do mladšej fázy kultúry a východoslovenskou lineárnou keramikou dva objekty. Do obdobia doznievania skupiny Tiszadob – Kapušany a nasledujúcej bukovohorskej kultúry patriaci objekt s oválnym pôdorysom obsahoval okrem fragmentov tenkostenných nádob zdobených hrubými jednoduchými rytými líniami a krokvicami charakteristickými pre túto kultúrnu skupinu.⁴

K skupine Raškovce zaradíme jamu s keramickou výplňou. Žltá až tehlovo žltá keramika niesla stopy po čiernom maľovaní. Výrazným tvarom je hlboká misa s presekávaným okrajom, pod ktorým sú umiestnené štyri zobákovité držadlá, k tejto skupine patria aj črepy s výlevkou, nôžka s rytou výzdobou.⁵

Bukovohorská kultúra, kultúra stredného neolitu, bola pomenovaná podľa hlavného miesta rozšírenia v Bukových vrchoch v severovýchodnom Maďarsku. Jej jedno priestorové obytné objekty malých rozmerov mali kolovú konštrukciu vypletenú prútím a vymazané hlinou. V Humennom – Pod Sokolom bolo preskúmaných 23 objektov patriacich tejto kultúre, išlo o sídliskové objekty, kolové jamky i deštrukciu ohniska.

Nálezový materiál tvorila prevažne hrubostenná úžitková keramika (hrncovité, zásobnicové a miskovité nádoby). Na povrchu týchto nádob sú často vytvarované prsovié alebo pretiahnutú výčnelky slúžiace na lepšiu manipuláciu s nádobou. Dôkazom jedinečného majstrovstva je tenkostenná ušľachtilá

¹ Bárta, J.: Slovensko staršej a strednej dobe kamennej. Bratislava 1965, mapa 2.

² Vizdal, M.: Prieskum Humenského podolia. In: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1984. Nitra 1985, s.249.

³ Tamže. S.249-250.

⁴ Strakošová, I.: Územie Humenného v mladšej dobe kamennej. In: Východoslovenský pravek III. Košice 1991, s. 88.

⁵ Vizdal, M.: Výskumy a nálezy Zemplínskeho múzea v Michalovciach. In: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1985. Nitra 1986, s. 239.

keramika (hrúbka steny 2-5 mm). Povrch týchto nádob je zdobený bohatou rytou výzdobou (vlnovky, krokvice, mriežky, vpichy) v rôznych kombináciách, pričom v niektorých prípadoch bol vzor vyplnený (inkrustovaný) bielou farbou.

Štiepaná a hladená kamenná industria je druhou významnou položkou v nálezovom materiáli. Medzi štiepanými kamennými nástrojmi jednoznačne dominujú čepele s dĺžkou od 1,5 cm do 7 cm. Okrem čepelí boli nájdené vrtáky a škrabádlá. Množstvo materiálu tvoria jadrá a atypické úštepy, ktoré predstavujú odpad pri výrobe nástrojov, napríklad v jednom z objektov bolo okrem iného nájdených 1929 kusov obsidiánových nástrojov (čepele, jadrá, úštepy).⁶ Práve tento materiál v našej enkláve jednoznačne prevažuje, sporadicky ho dopĺňajú rôzne druhy rohovcov, limnokvarcit, rádiolarit, zriedkavo sa objavuje podkrakovský pazúrik, ktorý dokladá kontakty so zakarpatskými oblasťami dnešného juhovýchodného Poľska.

Brúsené kamenné nástroje sú nezastupiteľnou súčasťou inventáru bukovohorskej kultúry. Dominantnými sú sekerky lichobežníkového tvaru s rovným alebo vejárovito rozšíreným, jednostranne, prípadne obojstranne zbrúseným ostrím. Ich dĺžka sa pohybuje od 6 do 13 cm. Ako materiál použitý na ich výrobu poslužil v prevažnej miere ílovec a rohovec. Okrem sekeriek boli nájdené aj malé dlátky dosahujúce dĺžku 5 – 6 cm vyrobené z tých istých materiálov.

K zaujímavým nálezom na lokalite Pod Sokolom štyri hroty šípov a tri ploché amulety s prevrätanou dierkou z menilitového rohovca.

Obdobné nálezy zaradované do mladšej doby kamennej pochádzajú z ďalších polôh v intraviláne mesta a z lokalít v blízkom okolí, a to z výskumu v Humennom – Dubníku, poloha Kotnová. Aj najstaršie nálezy z Humenného – Krámovej, ako napríklad plochá ílovcová sekerka, či štvorhranný amulet (prípadne figúrka) s príbrúsením v hornej časti a zlomky bohato zdobenej keramiky, patria bukovohorskej kultúre.

Pre neskorú dobu kamennú – eneolit (3500 – 1900 pred Kr.) sú v našom regióne charakteristické skupiny mohýl na hrebeňoch horských pásiem v nadmorskej výške od 150 do 535 m. Patria ku kultúre tzv. východoslovenských mohýl, ktorú do literatúry uviedol prof. Vojetech Budinský-Krička v roku 1967.⁷ V okolí Humenného sa s nimi stretáme na rozhraní katastrov obcí Brekov a Topoľovka (z troch ostala neporušená iba jedna mohyla), v Brestove (päť skupín), Vyšných Ladičkovciach, Veľopolí a Udavskom (dve skupiny), v Dlhom na Cirochou (dve skupiny).

V rámci spoločného poľsko-slovenského projektu „Prví roľníci a pastieri na oboch stranách Nízkych Beskýd“ realizovanom v rokoch 1992 – 1996 bola v katastri obce Brestov v polohe „Na kaštieli“ preskúmaná jedna zo skupiny jedenástich mohýl. V hrobovej jame pod mohylou boli uložené zvyšky dlhých kostí človeka. Inventár pochádza prevažne z násypu mohyly a podľa nájdených zlomkov keramiky ju navštívili ľudia kultúry so šnúrovou keramikou.

V blízkosti skúmanej mohyly sa nachádzajú dve polohy, na ktorých boli preskúmané výrobné objekty patriace tej istej kultúre. Súčasne s výskumom mohyly prebiehal výskum výrobných objektov v Ľubiši, poloha Meravá⁸ a na tento nadväzoval výskum v polohe Brestov – Dielňa.⁹

Po etnickej, hospodárskej a spoločenskej strane nadväzuje na eneolit doba bronzová (1900 – 700 pred Kr.), ktorú je potrebné chápať ako významnú historickú epochu. Pre strednú Európu prináša hospodársku a etnickú stabilitu, celkové zjednotenie kultúrneho prejavu a všeobecný ekonomický rozvoj spojený s rozšírením a používaním nového kovu – bronzu. Nástroje, zbrane, ale aj šperky z neho vyrobené udivujú svojou kvalitou a sortimentom.

Oblasť Humenného a okolia je osídlená sporadicky, už v staršej dobe bronzovej. Dokladom sú nálezy z Humenného – Krámovej, kde okrem keramiky boli nájdené aj dve hlinené lyžičky rôznej veľkosti so sploštenými naberacími plochami a naznačenými výlevkami a časť kadľubu s jemným negatívnym obrazom.¹⁰ Črepový materiál zaradený do doby bronzovej pochádza zo zberov v obciach Kochanovce (Pálené), Hažín nad Cirochou (Dlužanky) a Lackoviec. Odpadová jama oválneho pôdorysu bola preskúmaná pri záchrannom výskume na cintoríne pri kostole v Jasenove.

Intenzívne osídlenie polohy Pod Sokolom v južnej časti Humenného spadá i do obdobia strednej a neskorej doby bronzovej. Patrí doň 22 sídliskových objektov oválneho pôdorysu. Čo sa týka kultúrneho zaradenia, väčšina z nich patrí do kultúry Suci de Sus (na územie východného Slovenska preniká na prelome 15. a 14. storočia pred Kr.).¹¹ Do záverečnej fázy tejto kultúry patrí objekt s číslom 10/88, kde sú v keramickom materiáli viditeľné aj počiatkové znaky gávskej kultúry, nositelia ktorej sa na východnom Slovensku objavujú v neskorej dobe bronzovej.¹²

Nálezy z doby bronzovej zastupuje výlučne keramický materiál /hrncovité a zásobnicovité tvary, amforovité nádoby, miskovité tvary). Výzdoba nádob je buď plastická alebo rytá, pričom v niektorých prípadoch je rytý ornament bielo inkrustovaný.¹³ Zaujímavým nálezom dokladajúcim výrobu textílií na lokalite je nález deviatich hlinených závaží zrezaného ihlanovitého a vajcovitého tvaru. Na základe výsledkov zisťovacieho výskumu z roku 1993 predpokladáme, že aj poloha Dubník – Kotnová v intraviláne Humenného bola osídlená na sklonku doby bronzovej v čase doznievania spomínanej kultúry Suci de Sus a nástupe

⁶ Vizdal, M.: Bukovohorský výrobný-remeselný objekt v Humennom. Archeologické rozhledy 41, 1989. s. 658.

gávskej kultúry. Dokladajú to nálezy keramiky z kultúrnej vrstvy, ako aj preskúmaného objektu.¹⁴

Samostatnou kapitolou sú nálezy bronzových predmetov z obdobia neskoršej doby bronzovej. Do obdobia okolo roku 1200 pred Kr. je datovaný depot bronzových predmetov nájdený v roku 1955 pri výstavbe sídliska I (blok N/1). Depot pozostával z dvoch bronzových mečov liptovského typu s dĺžkou 61 cm a 65,5 cm, piatich masívnych luníc s ostrými hranami a malými otvormi, piatich sekeriek s tulajkou a uškom a bronzového tordovaného drôtu dlhého 40 cm.¹⁵

Pri výstavbe čističky odpadových vôd bola nájdená bronzová sekerka s tulajkou a uškom a oblúkovite tvarovanými ostrím dlhá 9,5 cm, ktorú obdobne ako depot datujeme do neskoršej doby bronzovej.

Zo staršej doby železnej – halštatu (700 – 400 pred Kr.) na sledovanom území zatiaľ nálezy nemáme.

Mladšia doba železná – latén (400 pred Kr. – 0) je reprezentovaná fragmentom ústia nádoby s výraznými jamkami z Kochanoviec – Pálené.¹⁶ I keď nie priamo, medzi archeologické nálezy z tohto obdobia patrí depot 263 mincí z Ptičia, ktorý v roku 150 objavil pán Štefan Drabant. Poklad pozostáva zo strieborných mincí, napodobenín tetradraciemi macedónskeho kráľa Filipa II (359-336 pred Kr.). Na lícnej strane je vyobrazenie vpravo obrátenej mužskej hlavy (Zeus) s bohatou bradou a vavrínovým vencom na hlave. Na rube je vľavo obrátený cválajúci kôň s jazdcom.¹⁷

Prvé až štvrté storočie nášho letopočtu označujeme ako dobu rímskej na územiach, ktoré neboli priamou súčasťou rímskeho impéria. Do mladšej doby rímskej (2. – 4. storočie) patria okrem iných nálezov z okresu Humenné aj nálezy sivej keramiky a volkovaných črepov z lokality Hažín – Dlužanky.¹⁸ V samotnom Humennom, opäť na lokalite Pod Sokolom boli preskúmané dva objekty, nálezy z ktorých patria do tohto obdobia. Jeden z nich situovaný na okraj terasy, mal zachované rozmery 16 x 11 m. Po celej jeho ploche bola roztrúsená mazanica a veľké riečne okruhlíky tvoriace torzo kamennej konštrukcie bližšie neurčeného charakteru (strážny alebo kultový objekt). Medzi zaujímavým materiálom nájdeným v sezóne 1990 a patriacim do uvedeného obdobia bol aj jediný bronzový predmet nájdený na lokalite Pod Sokolom – malá bronzová spona v tvare kačičky. Tento typ sa objavuje v rozmedzí 60-tych rokov 2. stor. a prvého desaťročia 3. storočia.¹⁹

O období od konca 4. do konce 6. storočia hovoríme ako o dobe sťahovania národov. Pri výstavbe dnešnej budovy VÚB v Humennom bola nájdená a Archeologickému ústavu SAV odovzdaná hrncovitá nádoba, džbán s mierne roztvoreným ústím a hrdlom oddeleným od tela nádoby plastickým rebrom, valcovitá nádobka vyrobená v ruke, hrubostenné črepy, železné držadlo vedierka a polovica kamenného brúsika s otvorom uprostred. Podľa keramiky zaradíme tento nálezy na prelom 5. a 6. storočia.

Ďalšie nálezy mladšieho dáta budú predmetom iného príspevku.

Citovaná literatúra

Bárta, J.: Slovensko v staršej dobe kamennej. Bratislava 1965, mapa 2.

Vizdal, M.: Prieskum Humenského podolia. In: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku (ďalej len AVANS) v roku 1984. Nitra 1985, s. 249.

Tamže, s. 249-250.

Strakošová, I.: Územie Humenného v mladšej dobe kamennej. In: Východoslovenský pravek III. Košice 1991, s. 88.

Vizdal, M.: Výskumy a nálezy Zemplínskeho múzea v Michalovciach. In: AVANS v roku 1985. Nitra 1986, s. 239.

Vizdal, M.: Bukovohorský výrobný-remeselný objekt v Humennom. Archeologické rozhledy 41, 1989, s. 658.

Budinský-Krička, V.: Východoslovenské mohyly. Slovenská archeológia 15, 1967, s. 277-388.

Valde-Nowak, P.: Settlement Site of the Corded Ware Culture in Ľubiša-Meravá, Slovakia. In: Archeology and natural Background of the Lower Beskid Mountains, Carpathias. Krakow 2001, s. 69-85.

Valde-Nowak, P. – Strakošová I.: Správa o výskume eneolitckej osady v Brestove. In: AVANS v roku 1995. Nitra 1997, s. 181-182.

Vizdal, M.: Prieskum Humenského podolia. In: AVANS v roku 1984. Nitra 1985, s. 250.

Demeterová, S.: Influence de la culture Suciú de Sus dans la plaine de la Slovaquie Orientale. Slovenská archeológia 32, 1984, s. 73.

Tamže, s. 73-74.

Strakošová, I.: Nálezy z Humenného z doby bronzovej a doby rímskej. In: Východoslovenský pravek IV. Košice 1993, s. 80 a 84.

Strakošová, I.: Výsledky výskumov múzea v Humennom. In: AVANS v roku 1993. Nitra 1995, s. 124.

Andel, K. – Polla, B.: Bronzový nález z Humenného. Archeologické rozhledy 8, 1956, s. 643-646.

Vizdal, M.: Prieskum Humenského podolia. In: AVANS v roku 1984. Nitra 1985, s. 250.

Kolníková, E.: Náčrt problematiky keltského mincovníctva na Slovensku. In: Slovenská numizmatika 8. Bratislava 1984, s. 55.

Budinský-Krička, V. – Mačala, P.: Výsledky prieskumu a záchranných výskumov na severovýchodnom Slovensku. In: AVANS v roku 1984. Nitra 1985, s. 65.

Kolník, T.: K typológii a chronológii niektorých spôn z mladšej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku. Slovenská archeológia 13, 1965, s. 218.

Čilinská, Z.: Záchranné výskumy na východnom Slovensku. Archeologické rozhledy 9, 1959, s. 525.